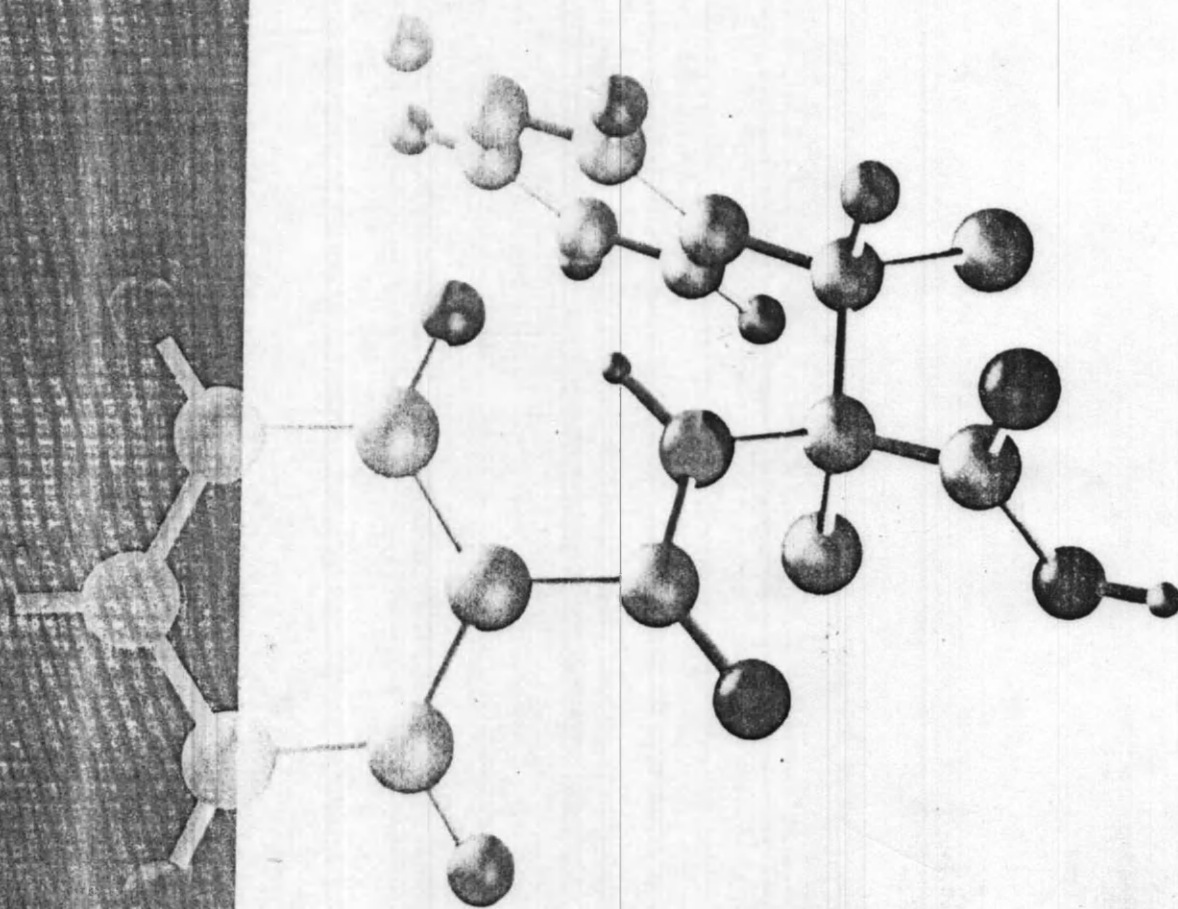

ISSN 0321-4095

НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

ВОПРОСЫ ХИМИИ И ХИМИЧЕСКОЙ ТЕХНОЛОГИИ

2007

№ 6

*В. В. Кирichenko, О. М. Пыцкий, В. З. Караченко
(с. 102-107) Пересмотр к 10-летию ...*

Р е д а к ц и я

Главный редактор

д.х.н., проф., ректор университета **М.В.БУРМИСТР**

Ответственный секретарь

д.х.н., проф. **Ю.Р.ЭБИЧ**

Р е д а к ц и о н н а я к о л л е г и я

д.э.н., проф. И.В. БАГРОВА, д.т.н., проф. В.Д. БАРСКИЙ,
д.т.н., проф. Я.И. БЕЛЫЙ, д.х.н., проф. К.С. БУРМИСТРОВ,
д.т.н., проф. А.И. БУРЯ, д.х.н., проф. В.Ф. ВАРГАЛЮК,
д.х.н., проф. А.Б. ВЕЛИЧЕНКО, д.т.н., проф. Б.В. ВИНОГРАДОВ,
д.х.н., проф. В.С. ГЕВОД, д.т.н., проф. О.Б. ГИРИН,
д.т.н., проф. В.И. ГОЛЕУС, д.х.н., проф. Ф.И. ДАНИЛОВ,
д.т.н., проф. Н.М. ЕВДОКИМЕНКО, д.х.н., проф. А.М. КАРАТЕЕВ,
к.х.н., доц. А.П. КУЛИК, д.т.н., проф. В.С. КУТЯНИНА,
д.х.н., проф. Н.Д. КОШЕЛЬ, д.х.н., проф. О.С. КСЕНЖЕК,
д.х.н., проф. Н.Я. КУЗЬМЕНКО, д.х.н., проф. В.П. КУПРИН,
д.х.н., проф. В.И. МАРКОВ, к.т.н., проф. Б.И. МЕЛЬНИКОВ,
к.т.н., доц. О.П. МЫСОВ, д.т.н., проф. В.М. НАБИВАЧ,
д.х.н., проф. Н.В. НИКОЛЕНКО, д.х.н., проф. В.Б. ОБРАЗЦОВ,
д.х.н., проф. А.В. ПРОСЯНИК, д.х.н., проф. А.П. РАНСКИЙ,
д.т.н., проф. П.И. СОРОКА, д.т.н., проф. Э.А. СПОРЯГИН,
д.х.н., проф. В.И. СУПРУНОВИЧ, д.х.н., проф. В.И. ТКАЧ,
д.т.н., проф. Г.П. ТИЩЕНКО, д.х.н., проф. Ф.М. ТУЛЮПА,
д.х.н., проф. А.В. ХАРЧЕНКО, д.т.н., проф. Г.Т. ЦЫГАНКОВ,
д.х.н., проф. Л.П. ЦЫГАНКО, к.х.н., доц. О.В. ЧЕРВАКОВ,
д.х.н., проф. В.В. ШЕВЧЕНКО, д.х.н., проф. А.В. ШТЕМЕНКО,
д.т.н., проф. В.А. ЮШКО

Редакторы:

д.х.н., проф. **Н.В.НИКОЛЕНКО**
к.т.н., доц. **П.И. БАШТАНИК**
к.т.н., доц. **И.И. НАЧОВНЫЙ**

Компьютерная верстка
Технический редактор

Л.П. БУРМИСТР
Л.М. ТОНКОШКУР

А д р е с р е д а к ц и и ж у р н а л а :

Украина, 49005, г. Днепропетровск, пр. Гагарина, 8
ГВУЗ "Украинский государственный химико-технологический университет"
тел. (0562) 47-35-27, факс (0562) 47-33-16, E-mail: ugxtu@dict.dp.ua

Перерегистрирован 20.10.1997 Министерством Украины по делам прессы и информации
(серия КВ. № 3038)

Печать номера журнала разрешена решением Ученого совета УГХТУ
(протокол № 8 от 18.10.2007)

Оригинал-макет изготовлен редакционно-издательским отделом УГХТУ.

Подписано к печати с готовых форм 19.12.2007. Формат 60×84 1/8. Бумага ксероксная.
Гарнитура Академическая. Печать резогр. Услови.-печати. лист. 32,17. Учети.-над. лист. 32,53.
Тираж 300 экз. Заказ № 247

Тираж отпечатан издательством «Новая идеология»,
г. Днепропетровск, ул. Гоголя, 15-А, к. 404, тел. (0562) 370-18-95

Днепропетровск 2007

Министерство образования и науки Украины
Украинский государственный химико-технологический университет

Вопросы химии и химической технологии

6, 2007

научно-технический
журнал

выходит
6 раз в год

Питання хімії та хімічної технології

Загальнодержавний науково-технічний журнал

СОДЕРЖАНИЕ

АНАЛИТИЧЕСКАЯ ХИМИЯ	11
Вишникин А.Б., Вишникина Е.В., Чмиленко Ф.А. Исследование условий образования и состава комплекса, образующегося при восстановлении 12-молибдофосфата аскорбиновой кислотой в присутствии ионов Sb(III) и Bi(III)	11
Гуменный Н.И., Зинчук В.К. Реакция каталитического окисления ферроина пероксимоносульфатной кислотой и ее применение в каталитрии	15
Куманева М.А., Головей Е.П., Малецкий Н.Н., Ткач В.И. Определение эквивалентной молярной массы полигексаметиленгуанидина фосфата амперометрическим методом	19
Ляховая Н.А., Ткач В.И. Потенциометрическое определение содержания желтой кровяной соли в промышленных продуктах	21
Оковитый С.И., Стец Н.В., Цокур Н.И., Жугинский Д.В. Исследование спектров поглощения природного красителя, выделенного из ягод черной смородины, сливы, вишни	25
Хлынцева С.В., Вишникин А.Б. Экстракционно-фотометрическое определение Фосфора и Мышьяка в виде ионных ассоциатов гетерополикомплексов с трифенилметановыми красителями	27
Чмиленко Т.С., Маторина Е.В., Микуленко О.В., Чмиленко Ф.А. Влияние электролитов на системы на основе фенилфлуорона, поливинилпирролидона и ионов Станума(II)	30
Ярошенко М.В., Супрунович В.И. Особенности взаимодействия ртути(II) с триодидом калия и использование их в анализе ртутьсодержащих материалов	36
ОБЩАЯ И НЕОРГАНИЧЕСКАЯ ХИМИЯ	40
Берзенина О.В., Гриценко П.В., Штеменко Н.И., Воронкова Ю.С., Егорова Д.Е., Штеменко А.В. Влияние комплексных соединений дирения(III) на каталитическую активность фосфатаз	40
Мельник С.Г., Штеменко А.В. Исследование конверсии CO, NO и SO ₂ на ренийеом катализаторе	44
Розанцев Г.М., Радио С.В., Елякина В.А., Гончаров Е.Н., Гумерова Н.И. Синтез и свойства кальция изополивольфраматов	48
Томашик Э.Ф., Окрепка Г.М., Томашик В.Н., Гуменюк О.Р. Химико-динамическое полирование монокристаллов CdTe и Cd _{1-x} Zn _x Te травителями H ₂ O ₂ -HI-оксалатная кислота	55

Органическая химия	59
Черноус С.Ю., Харченко А.В., Киселев В.В. N-(1-изотиоцианато-2,2,2-трихлорэтил)амиды карбоновых кислот в синтезе производных азотистых гетероциклов	59
Технология силикатов	63
Кулик В.А., Салей А.А., Шевченко А.Ф., Кравченко Т.В., Сизунов А.А. Исследования кинетики минералообразования при обжиге сырьевых смесей с разной дисперсностью	63
Рыщенко М.И., Федоренко Е.Ю., Цыбулько Э.С., Щукина Л.П., Стрельникова Е.А. Применение палеогеновых глин харьковского яруса в технологии клинкерных материалов	68
Саввова О.В., Брагина Л.Л. Проблемы синтеза стекол системы $R_2O-RO-RO_2-P_2O_5-SiO_2$	72
Топилко Н.И., Гивлюд Н.Н., Емченко И.В. Огнеупорные керамические защитные покрытия	76
Технология неорганических веществ	81
Антрапцева Н.М., Ткачева Н.В. Об условиях синтеза твердого раствора $Zn_{2-x}Co_xP_2O_7 \cdot 5H_2O$ заданного состава	81
Вережак В.Г., Гомза Ю.П., Пасенко А.А., Сухой К.М. Исследование фрактальной структуры нанопорошков частично стабилизированного диоксида циркония	84
Казаков В.В., Кузнецов П.В. Развитие азотной промышленности на Украине в 50–80 гг. XX столетия	88
Карпец М.В. Исследование процесса растворения полиминеральной калийной руды Прикарпатья в солевых растворах	94
Лесина Н.В., Дремлюженко С.Г., Юрийчук И.М., Иваницкая В.Г. Система $Cd-Ga-CdT$	96
Фролова Л.А., Смотряев Р.В., Олейников В.Г. Исследование процесса извлечения меди и цинка из отработанного катализатора НТК-4	99
Технология продуктов органического синтеза, биотехнология	102
Кириченко В.В., Полумбрик О.М., Кириченко В.И. Переэстерификация технических масел олигомерными гликолями как направление их переработки в новые биоматериалы с определенными свойствами	102
Технология органических лекарственных веществ, ветеринарных препаратов и пестицидов	108
Зубарева И.М., Лебедева О.Н., Федорова И.С. Влияние некоторых антибиотических препаратов на состояние бактерий — продуцентов биоспориана	108
Синтез и технология высокомолекулярных соединений	111
Кочергин Ю.С., Шологон В.В., Григоренко Т.И., Недоля Н.А., Трофимов Б.А. Свойства эпоксиполимеров на основе окта[1-(2-глицидилоксиэтокси)этилового]эфира сахарозы	111
Куцевол Н.В., Сушко Р.С., Безуглая Т.Н., Савицкая А.Н., Высоцкая В.И. Влияние молекулярной архитектуры полиакриламидов на их флокулирующую активность	115
Полищук Л.Н., Яновская Э.С., Янишпольский В.В., Тертых В.А., Сухой К.М., Бурмистр М.В., Бурмистр О.М. Определение анионных форм $Mo(VI)$, $W(VI)$, $Cr(VI)$, $As(V)$, $V(V)$ и $P(V)$ с использованием силикагеля с <i>in situ</i> иммобилизованным полииононом	119
Федорова Е.В., Петрина Р.Е., Заярнюк Н.Л., Новиков В.П., Станишевский Я.М., Грицкова И.А., Прокопов Н.И. Полимерные носители для создания диагностических тест-систем	123

Композиционные материалы.....	127
Баштанник П.И., Черваков Д.О., Овчаренко В.Г., Бурмистр М.В. Изучение процесса переработки полипропилена с поливолокнистым армирующим наполнителем	127
Глиевая Г.Е., Виленский В.А., Гончаренко Л.А. Применение физических полей для модификации полимерных композитов	130
Дзюра Е.А., Дедусенко В.Н., Гоголев А.А., Грищенко В.К., Баранцова А.В. Технологические свойства резин, содержащих углеводородные смолы из пиролизной фракции C_9	135
Дзюра Е.А., Дедусенко В.Н., Гоголев А.А., Закирова В.В. Применение в шинных резинах смесей нефтяных пластификаторов и жидкой модифицированной инден-кумароновой смолы	138
Дребезова Л.П., Савельева Н.В., Пасько Н.И. Огнезащитные эластомерные терморасширяющиеся композиции	142
Иванов Д.Г., Чуйкова Л.Е., Пактер М.К. Кинетический анализ процесса формирования терморезактивного полимера	144
Изнатенко А.С., Кутянина В.С., Терещук М.Н., Леванюк А.К. Изучение эффекта совместного действия стабилизаторов аминов и диафен ФП	148
Кузьмин И.В., Русецкий В.В., Лейзеренко М.Е., Цербина Е.И., Долинская Р.М. Изучение влияния модифицирующих добавок на свойства полимерных композиций на основе полиолефиновых термоэластопластов	152
Лебедев Е.В., Ищенко С.С., Будзинская В.А., Денисенко В.Д. Свойства экологически безопасных прессованных материалов на основе органо-неорганических связующих и биосирьевых отходов	155
Липко Е.А., Кобельчук Ю.М., Бурмистр М.В., Михайлова О.И., Герасименко К.О., Ткаченко С.Н. Применение полиамидбензимидазольного волокнистого наполнителя для высокопрочного конструкционного композиционного материала с пониженной токсичностью	160
Скачков В.А., Грицай В.П., Иванов В.И., Карпенко А.В. Моделирование структурно-механических изменений при карбонизации композиционных материалов на основе углерода	165
Сухой К.М., Томило В.И., Бурмистр О.М., Бурмистр М.В. Моделирование свойств нанокмозитов на основе полиамида-6 и органоимодифицированных слоистых силикатов	168
Шевцова К.В., Пицук В.А., Румянцова Т.Е., Авдеев А.П., Глиняная Н.М. Особенности процесса вулканизации хлоропеновых каучуков медной солью хиноноксима	178
Физическая химия.....	183
Ракитская Т.А., Киосе Т.А., Волкова В.Я., Захария А.Н. Адсорбция меди (II) природным и кислотномодифицированным цеолитом — базальтовым туфом	183
Электрохимия.....	187
Кошель Н.Д., Коток В.А., Гречанюк А.А., Костыря М.В., Кашеварова Е.В. Исследование транспортно-кинетических свойств $Ni(OH)_2$ методом ускоренного импульсного разряда	187
Кунтый О.И., Охремчук Е.В., Билань О.И., Яворский В.Т. Влияние прерывистого тока на морфологию кадмия осажденного в диметилсульфоксидных растворах $CdCl_2$	192
Нефедов В.Г., Бондарь Д.В. Процессы переноса H^+ и OH^- ионов в растворах при электролизе воды	195
Третьяков А.В., Носенко А.В., Шембель Е.М. Эксплуатационные характеристики дисковых $Li-MnO_2$ аккумуляторов в габаритах 2325	200
Химическая технология переработки горючих ископаемых.....	205
Шевкопляс В.Н., Бутузова Л.Ф., Лящук С.Н., Булыга О.С. Применение статистических методов анализа для характеристики процесса со-пиролиза смесей, состоящих из бурого угля и пластика	205

ТЕХНОЛОГИЯ ПЕРЕРАБОТКИ РАСТИТЕЛЬНОГО СЫРЬЯ.....	209
<i>Дячок В.В.</i> Моделирование нетрадиционных случаев прохождения экстракционных процессов	209
ПРОЦЕССЫ И АППАРАТЫ ХИМИЧЕСКИХ ПРОИЗВОДСТВ, ЗАЩИТА ОТ КОРРОЗИИ	212
<i>Гриднева Т.В., Сорока П.И., Тertyшный О.А., Смирнова Е.С., Рябик П.В.</i> Исследование процесса экстракции лигнина спиртовым экстрагентом	212
<i>Москалик В.М.</i> Истечение жидкости из сифона	214
ТЕХНОЛОГИЯ МАШИНОСТРОЕНИЯ, ОБОРУДОВАНИЕ ХИМИЧЕСКИХ ПРОИЗВОДСТВ.....	220
<i>Кузьяев И.М., Немчинов С.И., Андросюк Д.О., Кузьяева С.И.</i> Оптимизация конструктивного исполнения корпусов одночервячных экструдеров	220
АВТОМАТИЗАЦИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ПРОЦЕССОВ, МЕТРОЛОГИЯ И КОМПЬЮТЕРНАЯ ХИМИЯ	224
<i>Манко Г.И., Шевчук Н.С., Кизилова Е.В.</i> Информационный критерий эффективности систем контроля параметров химических процессов и качества продукции	224
ОБЕЗВРЕЖИВАНИЕ И УТИЛИЗАЦИЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ ОТХОДОВ, ОХРАНА ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ.....	227
<i>Гевод В.С., Решетняк И.А., Гевод С.В., Шклярова И.Г.</i> Дренажно-эжекторный моноблок для аппаратов с гетерокоагуляционным осветлением воды на песчаной засыпке	227
<i>Пивоваров А.А., Сергеева О.В., Тищенко А.П.</i> Плазмохимическое извлечение поливалентных металлов из сточных вод гальванических производств	230
РЕФЕРАТЫ	237
СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ.....	257

ЗМІСТ

АНАЛІТИЧНА ХІМІЯ	11
<i>Вишнікін А.Б., Вишнікіна О.В., Чмиленко Ф.О.</i> Дослідження умов утворення та складу комплексу, який утворюється при відновленні 12-молібдофосфату аскорбіновою кислотою у присутності іонів Sb(III) і Bi(III)	11
<i>Гуменний М.І., Зінчук В.К.</i> Реакція каталітичного окиснення фероїну пероксимоносульфатною кислотою та використання її в каталіметрії	15
<i>Куманьова М.О., Головей О.П., Малецький М.М., Ткач В.І.</i> Визначення еквівалентної молярної маси полігексаметиленгуанідину фосфату амперометричним методом	19
<i>Ляхова Н.О., Ткач В.І.</i> Потенціометричне визначення вмісту жовтої кров'яної солі в промислових продуктах	21
<i>Оковитий С.І., Стець Н.В., Цокур Н.І., Жугинський Д.В.</i> Дослідження спектрів світлопоглинання природного барвника, виділеного з ягід чорної смородини, сливи та вишні	25
<i>Хлинцева С.В., Вишнікін А.Б.</i> Екстракційно-фотометричне визначення Фосфору та Арсену у вигляді іонних асоціатів гетерополікомплексів з трифенілметановими барвниками	27
<i>Чмиленко Т.С., Маторіна К.В., Мікуленко О.В., Чмиленко Ф.О.</i> Вплив електролітів на системи на основі фенілфлуорону, полівіпіпіролідону та іонів Стануму(II)	30
<i>Ярошенко М.В., Супрунович В.І.</i> Особливості взаємодії ртуті(II) з трійодидом калію і використання їх в аналізі ртутевмісних матеріалів	36

ТЕХНОЛОГИЯ ПРОДУКТОВ ОРГАНИЧЕСКОГО СИНТЕЗА, БИОТЕХНОЛОГИЯ

УДК 621.892.094:621.892.099.6

В.В. Кириченко, О.М. Полумбрик, В.І. Кириченко

ПЕРЕЕСТЕРИФИКАЦІЯ ТЕХНІЧНИХ ОЛІЙ ОЛІГОМЕРНИМИ ГЛІКОЛЯМИ ЯК НАПРЯМОК ЇХ ПЕРЕРОБКИ В НОВІ БІОМАТЕРІАЛИ З ВИЗНАЧЕНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ

Національний університет харчових технологій, м. Київ
Хмельницький національний університет

Розглядаються хіміко-технологічні і трибохімічні аспекти ефективних методів переробки технічних олій в нові біоматеріали з визначеними властивостями. Розроблено основи двоетапно-єдиного процесу модифікації олій відповідними і доступними реагентами: спочатку переестерифікацією їх структури, а потім етерифікацією надлишкових поліолів. Аналізом визначених функціональних властивостей і триботехнічних показників одержаних базових біоолів підтверджена їх якість.

Постановка проблеми

Технічні олії (ТО), які виробляються в Україні, зокрема: найпоширеніша і найдешевша ріпакова (ріпол), менш поширена і дорожча — соєва (совол), найменш поширена і найдорожча олія — рицинолева (рицол) є поновлювальною, але трибохімічно недосконалою сировиною для виробництва на їх основі (шляхом їх хімічної модифікації) нових, екологічно безпечних, багатофункціональних за властивостями і призначенням матеріалів багатьох галузей економіки та триботехнічно якісних базових для галузі мастильних матеріалів біоолів зокрема [1,2,3,5,6].

Хоча дані ТО за своїми функціональними властивостями і є спорідненими з мінеральними і синтетичними оливами, їх використання в галузі мастильних матеріалів є обмеженим з низки відомих причин [1,2,3,4]. Згадані ТО відрізняються між собою, в перше чергу, трибохімічною активністю ацильних залишків ($R-C(O)-$) їх триацилгліцеридів, які змінюються від найменш активних $R-C(O)-$, похідних від HOI (60–65%, $-CH=CH-$) у випадку ріполу, до більш активних залишків $HLin$ (52–55%, $-CH=CH-CH=CH-$) та HOI (32–35%) у випадку соволу і аж до найбільш активних залишків $HRic$ (80–85%, $-CH(OH)-CH_2-CH=CH-$) у випадку рицолу. Крім того, ці ТО відрізняються між собою в'язкісно-температурними характеристиками $lgv=f(T)$: від найбільшої в'язкості та несприятливого характеру зміни кінематичної в'язкості (v) від температури у випадку рицолу, до меншої в'язкості і більш сприятливих змін значень v від температури у

випадках соволу та ріполу. Виходячи із аналізу розглянутих особливостей даних ТО, ми пропонуємо переробляти їх в цільові матеріали за найбільш перспективними напрямками і ефективними методами (рис. 1).

Невирішеними питаннями даної проблеми є:

а) невизначеність факторів структурної недосконалості технічних олій як альтернативної сировини для виробництва нових біоматеріалів, зокрема для мастильної галузі;

б) відсутність порівняльного аналізу переваг і недоліків будови та функціональних властивостей найважливіших ТО: ріполу, рицолу та соволу;

в) не дослідженість техніко-економічного і науково-технічного аналізу проблеми комбінування ТО в сумішах з метою досягнення оптимальності складу, функціональних і триботехнічних їх властивостей;

г) відсутність всебічних та системних досліджень хіміко-технологічних методів і способів модифікації естерної структури ріполу та сумішей ТО за кожним із можливих напрямків комплексної переробки олій;

д) практична відсутність науково-технічних розробок з одержання на основі даних ТО нових базових для мастильної галузі біоолів і присадок до них.

Аналіз науково-технічної дослідженості даної проблеми

Аналіз досить обмеженої науково-технічної інформації з даної проблеми показує [1,4,5,6], що зусилля небагатьох науковців України зосереджені, в основному, на розробці технології переробки ріполу в дизельне біопаливо (так званий "біодизель"), хоча в Європейських країнах ця технологія вже

© В.В. Кириченко, О.М. Полумбрик, В.І. Кириченко, 2007

Переестерифікація технічних олій олігомерними гліколями як напрямок їх переробки

досить добре розроблена. Дотепер не розроблено основ системного і комплексного підходу до вирішення даної вельми актуальної науково-технічної проблеми як на рівні окремих питань, так і в цілому. Лише нами зроблена спроба розробки модульного проекту комплексної переробки ріполю як доступної і дешевої ґоновлювальної сировини хіміко-технологічними методами і способами як окремо, так і в сумішах із добавками (від 1 до 25 мас.%) більш якісних з трибохімічної точки зору олій — рицинолевої та соєвої (рис. 1, рис. 2). Розроблена мастильна композиція "Глірапсол-лS-MA-PN" [2] на основі гліцеролізованого ріполю — глірапсолу або (і) глірапсолу-лS (де лS — вміст сульфідної сірки —S—, —S—S—), яка містить спеціальні добавки. Крім того запропонована мастильна композиція [3] на основі мєстрі-полю (рис. 1), одержуваного метанолізом ріполю з наступною його переробкою в мєстріпол-лS.

Постановка мети і завдання дослідження

Із аналізу даних про хімічну структуру ТО, а також різницю фізико-хімічних та функціональних їх властивостей випливають узагальнені підходи до розробки методів хімічної модифікації олій відповідно до модуля III проекту комплексної їх переробки в базові біооливи галузі мастильних матеріалів (рис. 2).

1) Переробляти необхідно лише оптимізовані (з точки зору поєднання низькі якісних показників, зокрема таких як: доступність, вартість, в'язкісно-температурна характеристика, трибохімічні особливості будови і властивостей тощо) суміші ТО (рис. 1, рис. 2).

2) Необхідно усунути енергетично нестабільні

вторинні естерні групи триацилгліцеридів ТО шляхом переестерифікації олій олігомерними первинними гліколями (рис. 1).

3) Хоча б частково оновлювати ацильні компоненти естерних груп нових біоолив шляхом специфічної реакції обміну трибохімічно малоактивних ацилів естерів олив на трибохімічно більш активні в зоні тертя.

4) З трибохімічної точки зору доцільно також вводити в структуру спиртових компонент молекул нових біоолив крім традиційного оксигену естерних груп —O—C(O)—, ще і "естерний" оксиген (—O—) відповідних поліокса-гліколів, який, як недавно доведено, виявляє трибохімічну активність на рівні протизношувальних і протизадірних властивостей [7,8].

Основний матеріал дослідження

Власне хімічну модифікацію технічних олій (ТО) пропонується здійснювати як двоетапний процес, який включає:

а) етап переестерифікації триацилгліцеридів олій одним із олігомерних окса-етилен- (чи оксапропілен-) гліколей;

б) етап естерифікації поліолів гідрофільного шару гетерогенної реакційної маси як тих, що утворюються в перебігу гліколізу, так і взятих в надлишку підібраними за будовою і властивостями вищими жирними кислотами (ВЖК). В якості сировини пропонується використовувати як сам ріпол, так і, переважно, суміші його із рицолом чи (і) соволом (рис. 1, рис. 2).

При цьому переестерифікацію триацилгліцеридів олій олігомерними гліколями, взагалі, і тетраетиленгліком (так званий тетраетиленгліколіз)

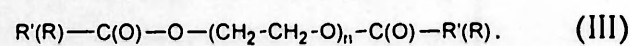
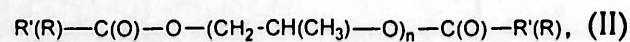
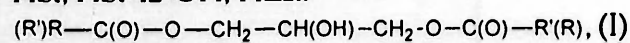

Рис. 1. Схема перспективних напрямків і методів переробки технічних олій

зокрема, здійснюють в три стадії. Спочатку готують лужний розчин відповідного поліокса-пропілен-гліколю (торгової назви "Лапроли-з" із значеннями z від 202 до 602) чи тетраетиленгліколю $\text{HO}-(\text{CH}_2-\text{CH}_2-\text{O})_4-\text{H}$, або експериментально підібраних їх сумішей шляхом розчинення в їх середовищі їдкого калі в кількості 1,2–1,5 мас. %. Далі такий лужний розчин відповідного гліколю в кількості, що регламентується співвідношенням мас реагентів $m_{\text{гліколю}}:m_{\text{ТО}}$ в межах від 1:6 до 1:12, вводять в реакцію переестерифікації (гліколізу, зокрема ТЕ-гліколізу) із відповідними оліями: ріполом або сумішами на його основі, приготовленими за формулою: $(100-n)$ г (кг), де n — маса ріпола чи (і) соволу в г чи кг (рис. 1). Одержану таким чином гетерогенну реакційну масу лужного характеру (KOH як каталізатор) інтенсивно перемішують при температурі 110–115°C протягом 10 годин.

Після гліколізу виконують естерифікацію суміші накопичених в перебігу гліколізу в нижньому шарі гетерогенної реакційної маси поліолів (гліцерину, моноацильних естерів гліцерину і гліколю та надлишкового гліколю) такими розчиненими в поліолах в кількості 0,01–0,03 моля кислотами як: стеаринова (HSt) чи 12-оксистеаринова (HSt-12-OH), чи їх суміші (1:1) за умови внесення в цей розчин 0,035 моля H_2SO_4 як каталізатора. Одержані таким чином нові базові оливи є сумішшю діацильних естерів гліцерину (I, переважно α, α' -діацилгліцеридів) та відповідного поліокса-гліколю (II, III), які містять в якості головних ацилів ($R, R', \dots$) залишки кислот: а) у випадку ТЕ-глікоріполу — HOI, HSt, HSt-OH; б) у випадку "ТЕ-глікорролу- n " — HOI, HSt, HSt-12-OH, HRic; в) у випадку "ТЕ-глікорісола- n " — HOI,

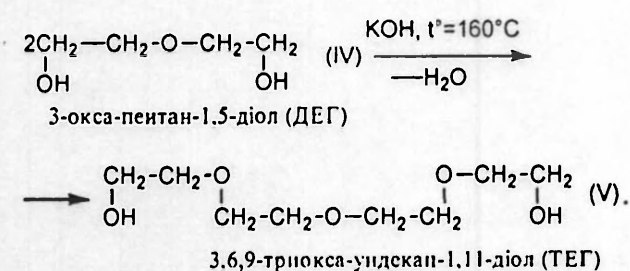
HSt, HSt-12-OH, HLin:

Тобто за молекулярною структурою нові оливи вдало сполучають в собі кращі трибохімічні властивості біоолів і синтетичних олів.

Приклад тетраетиленгліколізу сумішей технічних олій

1) Одержання проміжного реагента для тетраетиленгліколізу — лужного розчину тетраетилен-триоксид-гліколя (V, ТЕГ) із діетиленгліколю (IV, ДЕГ):

В 100 г гліколю (IV) розчиняють при нагріванні до 80°C 1,3 г їдкого калі (KOH) і далі одержаний розчин нагрівають при 160°C з перемішуванням на протязі 6 годин. Одержана маса є напівпродуктом для наступної стадії процесу переестерифікації (гліколізу) олій, яка містить 85–90% ТЕ-гліколю, а решта — непрореагований ДЕГ.

2) Власне ТЕ-гліколіз олій "ріприцол-20",

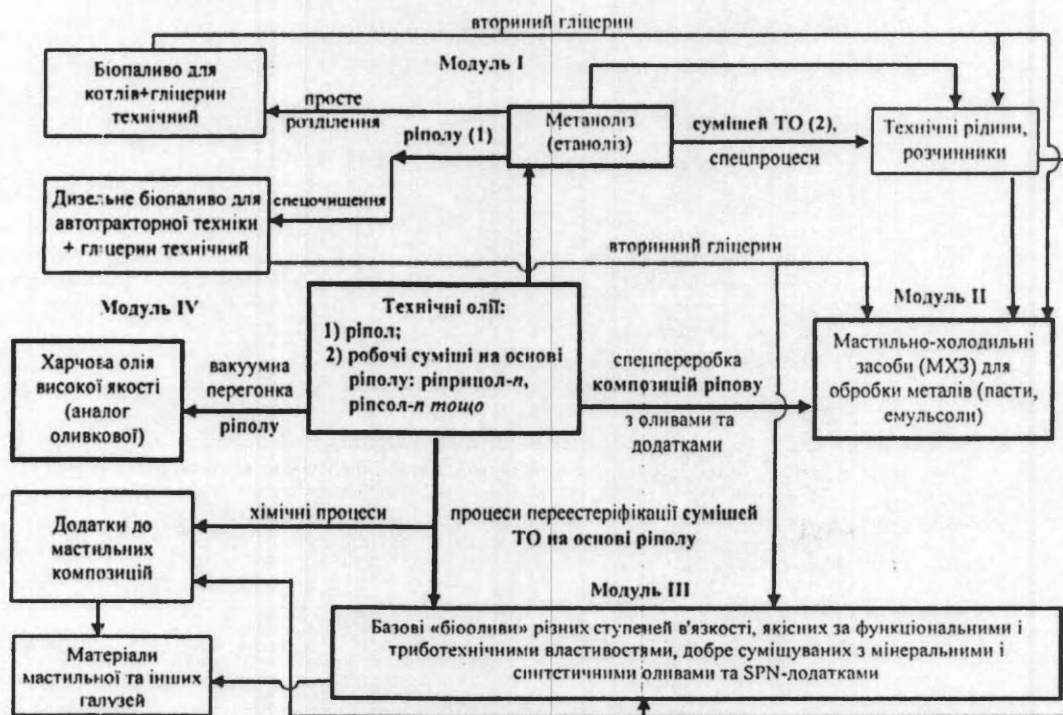
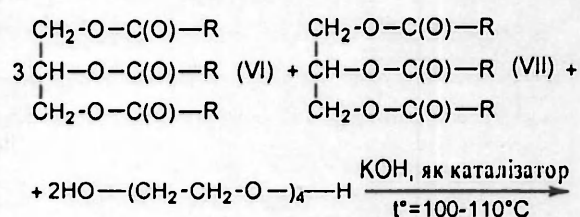

Рис. 2. Модульна структура технологічного процесу комплексної переробки технічних олій

Переестерифікація технічних олій олігомерними гліколями як напрямок їх переробки

тобто триацилгліцеридів ріполу (VI) і рицолу (VII):

→ α,α'-діацилгліцериди (I) + діацильні естери ТЕ-гліколю або 3,6,9-триокса-ундекану-1,11-діацилгліколіди (III) (де n=4, а ацильні залишки походять: R – від HOI, R' – від HRic) + вторинний гліцерин HO-CH₂-CH(OH)-CH₂-OH.

До 100 г ріприцолу-20 вносять 12 г лужного розчину гліколю (V), одержаного за пунктом (1) і далі нагрівають гетерогенну реакційну масу при 100–110°C з інтенсивним перемішуванням протягом 12 годин.

3) Естерифікація сумішей поліолів, накопичених в перебігу стадії (2) в нижньому шарі реакційної маси, підібраними ВЖК. В цій масі розчиняють при 75–80°C 6 г HSt чи 6 г HSt-12OH, або суміш 3 г HSt і 3 г HSt-12OH і при інтенсивному перемішуванні вносять 6 мл H₂SO₄ (ρ=1,83 г/см³). Далі підкислену масу нагрівають при 130°C з перемішуванням протягом 5 годин. При цьому рівновага оборотного процесу зміщується в бік естерифікації за рахунок того, що утворені естери переходять в олійний (гідрофобний) шар. По закінченні реакції естерифікації реакційну масу промивають підігрітою до 30–35°C водою трьома порціями по 250–300 мл і розділяють в діалільному апараті після відстоювання, збираючи верхній олійний шар з наступним його висушуванням.

Визначення функціональних властивостей і триботехнічних характеристик нових біоолів

Досліджені такі важливі показники якості базових олів як: їх в'язкісно-температурні характеристики, які представлені графічною залежністю $\lg \nu = f(T)$ (рис. 3), та ще і у порівнянні із такими ж характеристиками відомих олів, нових біоолів та відомих мінеральних олів. Аналіз рисунка показує, що всі наведені криві даної залежності можна умовно поділити на дві групи:

а) криві 1,2,3 розміщуються на графіку в такій ділянці, яка підкреслює несприятливість в'язкісно-температурних характеристик;

б) всі інші криві, в тому числі і криві для нових олів розміщуються в іншій ділянці графіка, яка підкреслює сприятливість їх в'язкісно-температурних характеристик.

Всебічно досліджені функціональні характеристики як вихідних технічних олів та їх сумішей, так і нової біооливи ТЕ-глікоррол-20, які порівнянні з цими ж характеристиками мінеральної оливи І-20А та мастильних композицій на їх основі

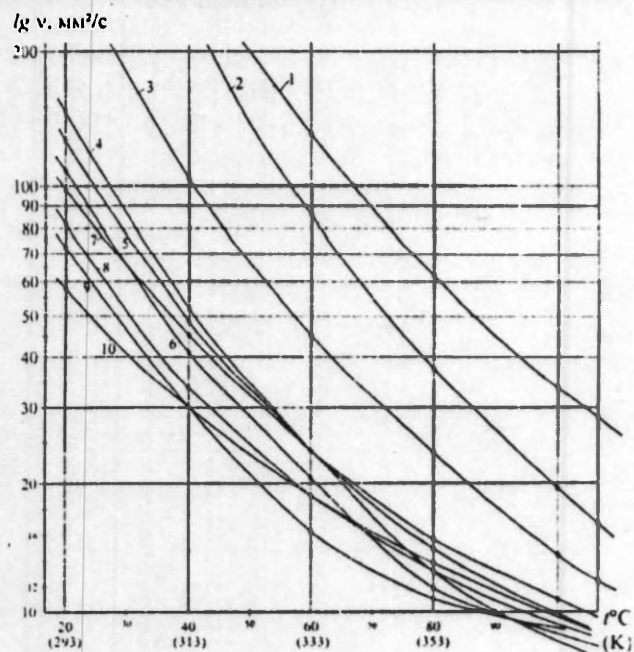

Рис. 3. В'язкісно-температурні характеристики нових біоолів у порівнянні із такими ж характеристиками сировинних олів, мінеральних олів та мастильних композицій: 1 – РОС-6; 2 – рицол (касторовая олія); 3 – ТЕ-глікоррол; 4 – вазелинова олива; 5 – ріприцол-20; 6 – ТЕ-глікоррол-20; 7 – ТЕ-глікоррол-20+І-20А (1:1); 8 – ріпол (РО); 9 – ТЕ-глікоріпол; 10 – І-20А

(табл. 1). Аналіз даних табл. 1 показує, що більшість таких характеристик нових олів і композицій на їх основі відповідають вимогам сучасних матеріалів мастильної галузі. Зокрема за такими важливими показниками як: в'язкість при 100°C, індекс в'язкості, кислотне число нові оливи не лише не поступаються відомих олівам, а і виявляють кращі характеристики.

Протизадирні і протизношувальні властивості олів оцінювали шляхом їх випробовування на чотирикульовій машині тертя ЧМТ-1 за вимогами ГОСТу 9490-75 (стандартні кульки із сталі ШХ-15 діаметром 12,7 мм) [4,7]. При цьому визначали навантажувальні характеристики:

а) критичного навантаження ($P_{\text{кр}}$), яке характеризує межу переходу із режиму нормального зношування в режим пошкоджуваності поверхні тертя;

б) навантаження зварювання ($P_{\text{зв}}$), з досягненням якого наступає катастрофічне руйнування граничного змащувального шару з руйнуванням поверхні. Протизношувальні властивості оцінювали також з допомогою такого показника як діаметр плями зносу ($d_{\text{зн}}$) кульок за умов вісьових навантажень 200 Н і 400 Н та різної тривалості випробувань (одна, чотири та двадцять чотири години). Одержані експериментальні дані протизношувальних і протизадирних властивостей нових олів та композицій на їх основі зведені до табл. 2. Аналіз даних табл. 2 показує, що нові оливи виявляють

Таблиця 1

Функціональні характеристики технічних олій, деяких їх сумішей, нової біооливи, оливи І-20А та мастильних композицій на їх основі

Технічні олії та оливи	Густина ρ за 20°C, кг/м ³ , не вище	В'язкість ν за 100°C, мм ² /с, в межах	Індекс в'язкості ІВ, не менше	Кислотне число (кч), мг КОН/г, не більше	Температура, °C		Колір, за ASTM
					спалаху, $t_{сп}$, не вище	застигання, $t_{заст}$, в межах	
Ріпакова (ріпол)	915	8–9	155	4,80	236	–4(–12)	3,3–3,5
Рицинолева (ріпол)	974	19–20	91	1,10	296	–10(–18)	1,3–1,5
Сосва (совол)	928	7–9	166	0,15	318	–8(–18)	1,0–1,3
Ріприцол-5	920	10–11	115	4,20	240	–5(–13)	2,7–3,3
Ріприцол-20	938	15–17	138	3,20	267	–8(–16)	2,0–2,5
І-20А	890	7,5–8,0	85	0,07	200	–12(–15)	1,5–2,0
І-20А (50%)+ріприцол-5 (50%)	907	9,0–9,5	103	1,80	221	–9(–13)	2,0–2,2
І-20А (50%)+ріприцол-20 (50%)	916	11,5–13,0	113	0,80	233	–10(–14)	2,0–2,2
ТЕ-глікоррол-20	947	9,0–10,0	172	0,26	327	–12(–16)	1,5–2,0
І-20А (50%)+ТЕ-глікоррол-20 (50%)	928	11,5–12,0	168	0,15	296	–12(–15)	1,6–2,1

Таблиця 2

Вплив нової оливи "ТЕ-глікоррол-20" на протизношувальні і протизадірні властивості мастильних композицій з використанням мінеральної оливи І-20А

Вміст ТЕ-глікоррола-20 в мастильних композиціях із використанням оливи І- 20А	Діаметр плями знос, $d_{ш}$, мм		Навантажувальні характеристики		Товщина модифіко- ваного шару (400 Н, 1 год), $h \times 10^{-2}$, нм	Індекс в'язкості (ІВ), не менше
	200 Н	400 Н	P_k , Н	$P_{зв}$, Н		
І-20А (100%)	1,07	1,23	730	1890	0,035	85
ТЕ-глікоррол-20 (100%)	0,43	0,47	1130	2780	0,430	172
І-20А (95%)+глікоррол-20 (решта)	0,81	0,86	890	2310	0,200	107
І-20А (90%)+глікоррол-20 (решта)	0,70	0,74	980	2540	0,300	121
І-20А (85%)+глікоррол-20 (решта)	0,55	0,62	1020	2670	0,350	137
І-20А (80%)+глікоррол-20 (решта)	0,48	0,53	1080	2730	0,400	156

кращі властивості за такими найважливішими показниками як: $d_{ш}$, P_k , $P_{зв}$, товщини h змащувальної плівки, індекс в'язкості ІВ. При цьому товщину модифікованого шару h (змащувальної плівки) в зоні контакту вузла тертя, як важливу характеристику якості базових олій і мастильних композицій, визначали за даними випробування спеціальної номограми оцінювання товщини h плівки [4,7].

Випробування технологічних аспектів приготування нових мастильних композицій на основі одержаних біоолив і промислових мінеральних чи (і) синтетичних базових олій довело високий ступінь суміщуваності цих олій із вже відомими та присадками до них. Приготування нових мастильних композицій шляхом компаундування є надзвичайно простою технологічною процедурою, яка може бути пояснена таким прикладом: зважують 80 г оливи І-20А та 20 г нової оливи ТЕ-глікоррол-20, змішують їх при нагріванні до 80–85°C на протязі 0,5 год; після цього вносять в приготовлену суміш при інтенсивному перемішуванні 2 г добавки ДФ-11 (діалкіл-дитіо-фосфат цинку) або 2 г добавки "ТФФ-сульфід-БТА" (трифеніл-фосфін-сульфід+бензотриазол) [2,3] і далі нагрівають при цій же температурі ще протягом 0,5 год.

Антифрикційні властивості різних олій (в тому числі і нових) оцінювали температурним методом

за ГОСТом 23.221-84 на чотирикульовій машині тертя КТ-2 [7]. Випробування полягало в ступінчастому підніманні температури вузла тертя під 20°C до 300°C із вимірюванням коефіцієнтів тертя (f). Отже, критерієм температурної стійкості олій і композицій є критична температура ($t_{кр}$) – мінімальна об'ємна температура, за якої спостерігається різке зростання коефіцієнта тертя, що характеризує початок процесу фізико-хімічного руйнування проміжних комплексів в структурі граничного змащувального шару (плівки в зоні тертя). Одержані в перебігу даного дослідження експериментальні дані дозволили встановити досить чіткі залежності значень коефіцієнтів тертя від температури в зоні тертя (рис. 4), які показують, що експлуатація нових біоолив характеризується значно вищою температурною стійкістю у порівнянні з вихідними компонентами: сумішами ТО типу ріприцолу-п, І-20А тощо. Випробування плівки нових біоолив в складі мастильних композицій на основі найпоширенішої базової оливи І-20А на зношування сталі вузла тертя в часі виявило їх високі протизношувальні властивості (рис. 5).

Висновки

1. Нові базові оливи з точки зору їх будови вдало поєднують природні гліцериди олій (переважно α, α' -діацилгліцериди) із синтетичними

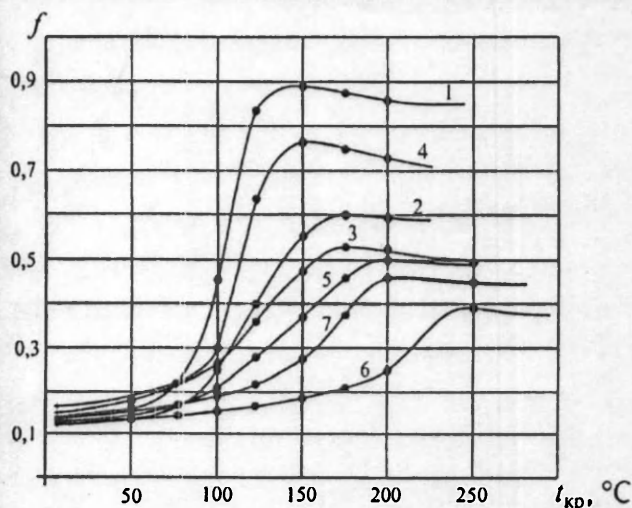

Рис. 4. Діаграма критичних температур ($t_{кр}$) сумішей досліджених олій та олів: 1 – І-20А; 2 – ріприцол-5; 3 – ріприцол-20; 4 – І-20А+ріприцол-20 (1:1); 5 – ТЕ-глікоррол-5; 6 – ТЕ-глікоррол-20; 7 – І-20А+ТЕ-глікоррол-20 (1:1)

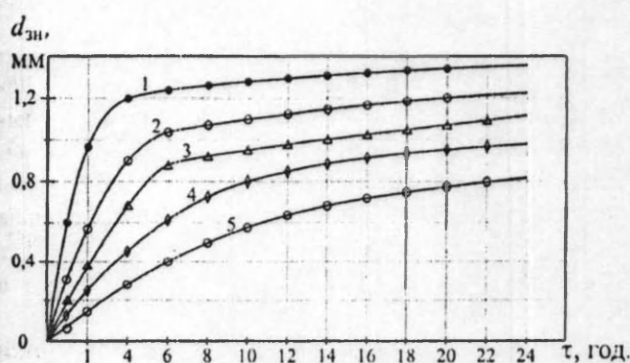

Рис. 5. Вплив нових біоолів в складі мастильних композицій на основі базової мінеральної оливи І-20А на зношування ($d_{зп}$) сталі ШХ-15 в часі (τ) при випробуванні на ЧКМТ: 1 – олива І-20А; 2 – І-20А+25 мас. % ТЕ-глікоріпола; 3 – І-20А+25 мас. % ТЕ-глікорролу-20; 4 – ТЕ-глікоріпол+І-2-А (1:1); 5 – ТЕ-глікоррол-20+І-20А (1:1)

естерами ТЕ-гліколя із ацилами, похідними від кислот: HOI , HRic , HLin , HSt і HSt-12-OH . Отже, композиції даних олів із оливою І-20А слід розглядати умовно як екологічно безпечні біо-мінерально-синтетичні.

2. Високий вміст в молекулах нових олів хімічно зв'язаного оксигену (на рівнях як естерних, так і етерних груп) обумовлює досить сильну полярність олігомерних молекул цих олів і надає їм певної гідрофільності, а отже і поверхнево-активних властивостей. Саме тому дані біооливи виявляють досить високий ступінь спорідненості з металічною поверхнею вузла тертя, що дозволяє таким оливам ефективно її модифікувати з утворенням стійкої до значних навантажень сервовітної плівки, яка

забезпечує зростання критичного навантаження, зменшення абразивного зношування, відсутність корозійної агресивності тощо. Етерний оксиген ($-\text{O}-$) нових олів також активізує участь SPN-додаток в модифікуванні металічних поверхонь, а отже покращує антифрикційні і протизношувальні їх показники [7].

3. Нові біооливи не лише поєднують в собі сприятливі в'язкісно-температурні характеристики із високою трибохімічною активністю в зоні тертя, а і добре суміщуються зі всіма відомими оливами і додатками, в першу чергу, із індустріальними оливами типу І-20А, І-30А тощо та синтетичними типу "Лапролів"-602, 1002, 1502 тощо і сучасними універсальними SPN-додатками [2,3].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Поп Г.С. Мастильні матеріали із рослинних олій // Хімічна промисловість України. – № 5. – 2006. – С.22-29.
2. Пат. № 65014 Україна, МПК С10 М115/00, 101/04, 129/08, 137/00. Мастильна композиція "Глірапсол-пS-МАРН" / В.І. Кириченко, Л.М. Кириченко, В.П. Свідерський (Україна). – № 2003043786; Заявлено 24.04.2003; Опубл. 15.09.2006. – Оф. бюл. "Промислова власність", № 9, 2006. – 3 с.
3. Пат. № 65753 Україна, МПК С10 М177/00, 101/06, С07 С67/00, 319/24. Спосіб одержання базової оливи для мастильних композицій / В.І. Кириченко, Л.М. Кириченко, В.П. Свідерський (Україна). – № 2003043787; Заявлено 24.04.2003; Опубл. 15.08.2005. – Оф. бюл. "Промислова власність", № 8, 2005. – 3 с.
4. Кириченко В.В., Полумбрик О.М., Кириченко В.І. Трибохімічні аспекти використання технічних рослинних олів в галузі мастильних матеріалів // Вопр. химии и хим. технологии. – 2006. – № 5. – С.194-200.
5. Кириченко В.В., Полумбрик О.М., Кириченко В.І. Напрямки ефективного використання рослинних олів як мастильних матеріалів // Проблеми хімотології: Матеріали І Міжнар. наук.-техн. конф. – К.: Вид-во НАУ. – 2006. – С.15-16.
6. Кириченко В.В., Полумбрик О.М., Кириченко В.І. Проблема комплексної переробки технічних рослинних олій в базові матеріали мастильної галузі: стан та перспективи // Мастильні матеріали: Тез. допов. 9-ї Міжнар. наук.-техн. конф. – Львів: Вид-во НУ "Львівська політехніка", 2006. – С.142-146.
7. Немец В.А., Шибряев С.Б., Бояновский И.А. Исследование смазочной активности серосодержащих добавок в присутствии кислородсодержащих ПАВ методом ОЖЕ-спектроскопии / Трибофатика (ISTF-4): Праці 4-ого Міжнародного симпозіуму. – Тернопільський держ. техн. ун-т: Тернопіль, 2002. – С.763-768.
8. Прохоров В.С. Трибологические методы испытания масел и присадок. – М.: Машиностроение, 1983. – 183 с.

Надійшла до редакції 06.02.2007

РЕФЕРАТЫ

УДК 543.422.3:54-328:546.18

Исследование условий образования и состава **12-молибдофосфата** образующегося при восстановлении **12-молибдофосфата** аскорбиновой кислотой в присутствии ионов **Sb(III)** и **Bi(III)** / А.Б. Вишникин, Е.В. Вишникина, Ф.А. Чмиленко // *Вопр. химии и хим. технологии.* — 2007. — № 6. — С.11-15: ил. 4 Табл. 1. Библиогр.: 17 назим.

Показано, что при восстановлении **12-молибдофосфорной** кислоты (**12-МФК**) аскорбиновой кислотой (**АК**) в присутствии ионов **Bi(III)** или **Sb(III)** ускорение восстановления объясняется промежуточным образованием тройного металлзамещенного гетерополикомплекса формулы $PMo(III)Mo_2O_6^{6-}$ ($Me=Bi(III), Sb(III)$). Обоснованы оптимальные условия реакции, сопоставлены спектры поглощения гетерополикомплексов, образующихся при восстановлении **АК 12-МФК** с конкретными соединениями.

УДК 543.064:541.128.12

Реакция каталитического окисления феррона пероксомоносерной кислотой и ее применение в каталитрии / Н.И. Гуменный, В.К. Зинчук // *Вопр. химии и хим. технологии.* — 2007. — № 6. — С.15-18: ил. 2. Табл. 2. Библиогр.: 8 назим.

Исследованы оптимальные условия проведения реакции окисления феррона пероксомоносерной кислотой в присутствии ионов переходных металлов в качестве катализаторов. Сделано предположение о механизме действия катализаторов и их каталитически активные формы. Разработаны методы кинетического определения **Mn(II)**, **Fe(III)** и апробировано их при анализе природных вод.

УДК 543.053

Определение эквивалентной молярной массы полигексаметиленгуанидина фосфата амперометрическим методом / М.А. Куманева, Е.П. Головей, Н.Н. Малецкий, В.И. Ткач // *Вопр. химии и хим. технологии.* — 2007. — № 6. — С.19-21: ил. 1. Библиогр.: 9 назим.

В статье приведены данные о производном гуанидина — антисептик полигексаметиленгуанидина фосфат и **12-молибдофосфорную** кислоту. Исследован характер взаимодействия между этими соединениями методом амперометрического титрования. На основании полученных данных проведено определение эквивалентной молярной массы полигексаметиленгуанидина, что является необходимым для разработки амперометрической методики количественного определения этого полимера в разных объектах.

УДК 546.75.543

Потенциометрическое определение содержания желтой кровяной соли в промышленных продуктах / Н.А. Ляховая, В.И. Ткач // *Вопр. химии и хим. технологии.* — 2007. — № 6. — С.21-25: ил. 3. Табл. 5. Библиогр.: 5 назим.

Предложена новая редокс-система для определения содержания $K_4[Fe(CN)_6]$, которая состоит из индикаторного **Pt**-электрода, окислительно-восстановительной пары $K_3[Fe(CN)_6]/K_4[Fe(CN)_6]$ и хлоридосеребряного электрода сравнения. Правильность данных, полученных при анализе чистой субстанции желтой кровяной соли методом прямой потенциометрии с предложенной редокс-системой, методом добавок и методом осадительного титрования, подтверждена с помощью **F**- и **t**-критериев. Перечисленными методами также произведен анализ технологической смеси процесса цинирования на содержание $K_4[Fe(CN)_6]$.

УДК 664.667.272.276

Исследование спектров светопоглощения природного красителя, выделенного из ягод черной смородины, сливы, вишни / С.И. Овчинников, Н.В. Стец, Н.И. Цокур, Д.В. Жугинский // *Вопр. химии и хим. технологии.* — 2007. — № 6. — С.25-27: ил. 1. Табл. 1. Библиогр.: 8 назим.

Методом экстракции 96%-ным этанолом выделен природный краситель антоциановой группы из ягод вишни, черной смородины и сливы. Изучена зависимость длины волны светопоглощения и оптической плотности от **pH** среды.

На модельных структурах красящего вещества проведены расчеты влияния среды на электронные спектры поглощения. Расчетные данные находятся в соответствии с экспериментальными.

УДК 543.422.3:546.18

Экстракционно-фотометрическое определение фосфора и мышьяка в иде ионных ассоциатов гетерополикомплексов с трифенилметановыми красителями / С.В. Хлынцева, А.Б. Вишникин // *Вопр. химии и хим. технологии.* — 2007. — № 6. — С.27-30: ил. 2. Табл. 2. Библиогр.: 11 назим.

Изучена экстракция ионных ассоциатов гетерополикомплексов (**ГПК**) Фосфора с кристаллическим фиолетовым и малахитовым зеленым. Разработаны две высокочувствительные экстракционно-фотометрические методики определения фосфора и мышьяка, основанные на образовании ионных ассоциатов молибдодисмута(**III**)фосфорного **ГПК** с кристаллическим фиолетовым и молибдомышьякового **ГПК** с малахитовым зеленым. Градуировочный график линейный в интервале концентраций фосфора $3,0 \cdot 10^{-8} - 2,0 \cdot 10^{-7}$ моль/л, мышьяка — $2,0 \cdot 10^{-7} - 1,3 \cdot 10^{-6}$ моль/л.

УДК 543.42.062

Влияние электролитов на системы на основе фенилфлуорона, поливинилпирролидона и ионов Станума(**II**) / Т.С. Чмиленко, Е.В. Маторина, О.В. Микуленко, Ф.А. Чмиленко // *Вопр. химии и хим. технологии.* — 2007. — № 6. — С.30-35: ил. 4. Табл. 3. Библиогр.: 24 назим.

Исследовано влияние электролитов на системы ион металла—фенилфлуорон, ион металла—фенилфлуорон—поливинилпирролидон. Рассмотрены разные способы модификации органических аналитических реагентов и влияние электролитов на их химико-аналитические свойства. Найдены оптимальные условия комплексобразования и спектрофотометрические характеристики аддукта **Sn(II)**—фенилфлуорон—поливинилпирролидон—**KNO₃**. Разработанная методика позволяет определять минимальную концентрацию Станум(**II**) — 3,2 мкг/л.

УДК 543.546.49:257

Особенности взаимодействия ртути(**II**) с трийодидом калия и использование их в анализе ртутьсодержащих материалов / М.В. Ярошенко, В.И. Супрунович // *Вопр. химии и хим. технологии.* — 2007. — № 6. — С.36-39: ил. 5. Библиогр.: 9 назим.

Рассмотрены процессы, которые могут протекать при взаимодействии Hg^{2+} с KI_3 в зависимости от условий эксперимента. Показана возможность использования трийодида калия для определения ртути(**II**) потенциометрическим и амперометрическим методами анализа.

УДК 542.91:546.185.47'732

Об условиях синтеза твердого раствора $Zn_{1-x}Co_xP_2O_7 \cdot 5H_2O$ заданного состава / Н.М. Антрапова, Н.В. Ткачева // *Вопр. химии и хим. технологии.* — 2007. — № 6. — С.81-83: ил. 2. Табл. 2. Библиогр.: 7 наим.

С использованием планирования эксперимента впервые определены условия синтеза твердого раствора $Zn_{1-x}Co_xP_2O_7 \cdot 5H_2O$ ($0 < x \leq 0,69$) заданного состава. Установлены корреляционные зависимости между составом, выходом готового продукта и параметрами процесса осаждения (состав и концентрация исходных растворов, продолжительность кристаллизации дифосфатов). Решением уравнения регрессии для двух концентраций исходных растворов установлены области образования твердого раствора в виде индивидуальной фазы.

УДК 546.831:643

Исследование фрактальной структуры нанопорошков частично стабилизированного диоксида циркония / В.Г. Верещак, Ю.П. Гомза, А.А. Пасенко, К.М. Сухой // *Вопр. химии и хим. технологии.* — 2007. — № 6. — С.84-87: ил. 3. Табл. 1. Библиогр.: 9 наим.

Методом малогоуглового рассеяния рентгеновских лучей определены структурные параметры, тип фрактальных агрегатов, их размерность и размеры первичных частиц нанопорошков частично стабилизированного диоксида циркония в процессе отжига ксерогелей сложных гидроксидов циркония и иттрия, полученных методом соосаждения.

УДК 661.938

Развитие азотной промышленности на Украине в 50–80 гг. XX столетия / В.В. Казаков, П.В. Кузнецов // *Вопр. химии и хим. технологии.* — 2007. — № 6. — С.88-93. Табл. 1. Библиогр.: 15 наим.

Показана история развития и становления азотной промышленности Украины, которая прошла сложный и интересный путь. Установлено, что, начиная от небольшого завода в г. Юзовке, азотная промышленность страны превратилась в мощную отрасль промышленного производства, которая имеет возможность обеспечить минеральными удобрениями страну, а также экспортировать продукцию в другие страны, являясь конкурентоспособной на мировых рынках химических веществ.

УДК 541.123.7

Исследование процесса растворения полиминеральной калийной руды Прикарпатья в солевых растворах / М.В. Карпец // *Вопр. химии и хим. технологии.* — 2007. — № 6. — С.94-96: ил. 2. Табл. 1. Библиогр.: 4 наим.

При исследовании условий растворения полиминеральной калийной руды и анализируя полученные данные по специальным методикам принятым в галургии, установлено, что растворение лучше проводить водой, поскольку при этом удается достичь более полной степени извлечения K^+ , Mg^{2+} , SO_4^{2-} в насыщенный раствор, а нерастворенный остаток можно использовать как бесхлорное низкосортное калийно-магнелиевое удобрение.

УДК 546.48+546.242+546.48'24

Система $Cd-Ca-CdTe$ / Н.В. Лесина, С.Г. Дремлюженко, И.М. Юрийчук, В.Г. Иваницкая // *Вопр. химии и хим. технологии.* — 2007. — № 6. — С.96-99: ил. 3. Табл. 2. Библиогр.: 12 наим.

Методами физико-химического анализа построена поверхность ликвидуса тройной системы $Cd-Ca-CdTe$. Для оптимизации эксперимента был использован один из методов математического планирования эксперимента — метод симплексных решеток.

УДК 66.097.3:669.054.8:546.56:47.001.5

Исследование процесса извлечения меди и цинка из отработанного катализатора НТК-4 / Л.А. Фролова, Р.В. Смотров, В.Г. Олейников // *Вопр. химии и хим. технологии.* — 2007. — № 6. — С.99-101: ил. 4. Библиогр.: 2 наим.

Для извлечения меди и цинка из катализатора НТК-4 был применен способ жидкостной экстракции. Проведенные исследования были направлены на выявление общих закономерностей степени извлечения меди и цинка из катализатора НТК-4 от технологических параметров.

УДК 621.892.094:621.892.099.6

Переэстерификация технических масел олигомерными гликолями как направление их переработки в новые биоматериалы с определенными свойствами / В.В. Кириченко, О.М. Полумбрик, В.И. Кириченко // *Вопр. химии и хим. технологии.* — 2007. — № 6. — С.102-107: ил. 5. Табл. 2. Библиогр.: 8 наим.

Рассматриваются химико-технологические и трибохимические аспекты эффективных методов переработки технических растительных масел в новые биоматериалы с определенными свойствами. Разработаны основы двухэтапно-единого процесса модификации масел соответствующими и доступными реагентами: сначала переэстерификацией их структуры, а затем эстерификацией избыточных полиолов. Анализ изученных функциональных свойств и триботехнических показателей полученных базовых биомасел подтверждено их качеству.

УДК 582.635.8+581.5

Влияние некоторых антибиотических препаратов на состояние бактерий — продуцентов биоспорина / И.М. Зубарева, О.Н. Лебедева, И.С. Федорова // *Вопр. химии и хим. технологии.* — 2007. — № 6. — С.108-110. Табл. 2. Библиогр.: 10 наим.

Рассмотрена возможность совместного использования антибиотических и пробиотических препаратов в лечебных целях. Установлено негативное влияние некоторых антибиотиков на развитие ассоциации бактерий, входящих в состав "Биоспорина". Влияние антибиотиков изучено в условиях поверхностного и глубинного культивирования. Выявлены общие закономерности негативного действия антибиотических препаратов на бактерии-продуценты биоспорина.

УДК 678.686-9.011

Свойства эпоксиполимеров на основе окта[1-(2-глицидилоксиэтокси)этилового]эфира сахарозы / Ю.С. Кочергин, В.В. Шологон, Т.И. Григоренко, Н.А. Недоля, Б.А. Трофимов // *Вопр. химии и хим. технологии.* — 2007. — № 6. — С.111-115: ил. 10. Библиогр.: 10 наим.

В широком интервале температур исследованы деформационно-прочностные, адгезионные и динамические релаксационные свойства эпоксидных полимеров на основе окта[1-(2-глицидилоксиэтокси)этилового]эфира сахарозы.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Авдеевко Анатолий Петрович — заведующий кафедрой химии и охраны труда Донбасской государственной машиностроительной академии, кандидат химических наук, профессор, академик Нью-Йоркской академии.

Андросюк Дмитрий Олегович — студент механического факультета ГВУЗ УГХТУ.

Антрапцева Надежда Михайловна — заведующий кафедрой общей химии Национального аграрного университета, доктор химических наук, профессор.

Баранцова Антонина Викторовна — старший научный сотрудник отдела олигомеров и синтетических каучуков Института химии высокомолекулярных соединений НАНУ, кандидат химических наук.

Баштаник Петр Иванович — доцент кафедры переработки пластмасс и фото-, нано- и полиграфических материалов ГВУЗ УГХТУ, кандидат технических наук, доцент.

Безуглая Татьяна Николаевна — старший научный сотрудник химического факультета Киевского национального университета им. Тараса Шевченко, кандидат химических наук.

Берзенина Оксана Валерьевна — доцент кафедры неорганической химии ГВУЗ УГХТУ, кандидат биологических наук.

Билань Олег Игоревич — аспирант кафедры химии и технологии неорганических веществ Национального университета "Львівська політехніка".

Бондарь Дмитрий Викторович — аспирант кафедры технической электрохимии ГВУЗ УГХТУ.

Брагина Людмила Лазаревна — профессор кафедры технологии керамики, огнеупоров, стекла и эмалей Национального технического университета "Харьковский политехнический институт", доктор технических наук, профессор.

Будзинская Вера Леонидовна — научный сотрудник Института химии высокомолекулярных соединений НАН Украины, кандидат химических наук.

Булыга Олег Сергеевич — аспирант отдела химии угля Института физико-органической химии и углехимии им. Л.М. Литвиненко НАН Украины.

Бурмистр Михаил Васильевич — ректор, заведующий кафедрой переработки пластмасс и фото-, нано- и полиграфических материалов ГВУЗ УГХТУ, доктор технических наук, профессор.

Бурмистр Ольга Михайловна — младший научный сотрудник кафедры переработки пластмасс и фото-, нано- и полиграфических материалов ГВУЗ УГХТУ.

Бутузова Людмила Федоровна — заведующий кафедрой химической технологии топлива Донецкого национального технического университета, доктор химических наук, профессор.

Верещак Виктор Григорьевич — доцент кафедры технологии неорганических веществ и экологии ГВУЗ УДХТУ, кандидат технических наук, старший научный сотрудник.

Виленский Владимир Алексеевич — ведущий научный сотрудник Института химии высокомолекулярных соединений НАН Украины, доктор химических наук.

Вишникин Андрей Борисович — доцент кафедры аналитической химии Днепропетровского национального университета, кандидат химических наук.

Вишпикина Елена Викторовна — ассистент кафедры аналитической химии ГВУЗ УДХТУ, кандидат химических наук.

Волкова Виталия Яковлевна — старший научный сотрудник кафедры неорганической химии и химической экологии Одесского национального университета им. И.И. Мечникова, кандидат химических наук.

Воронкова Юлия Сергеевна — аспирант кафедры биофизики и биохимии Днепропетровского национального университета.

Высоцкая Валентина Ивановна — ведущий инженер химического факультета Киевского национального университета им. Тараса Шевченко.

Гевод Виктор Сергеевич — ведущий научный сотрудник кафедры технической электрохимии ГВУЗ УГХТУ, доктор химических наук.

Гевод Сергей Викторович — соискатель факультета технологии неорганических веществ ГВУЗ УГХТУ.

Егорова Дина Евгеньевна — аспирант кафедры неорганической химии ГВУЗ УГХТУ.

Елякина Валентина Александровна — студентка химического факультета Донецкого национального университета.

Емченко Ирина Владимировна — доцент кафедры экспертизы товаров и услуг Львовской коммерческой академии, кандидат технических наук, доцент.

Жугниский Денис Викторович — студент химического факультета Днепронетровского национального университета.

Закирова Валентина Васильевна — начальник бюро Центральной лаборатории ОАО "Днепрошина".

Захария Александр Николаевич — доцент кафедры аналитической химии Одесского национального университета им. И.И. Мечникова, кандидат химических наук.

Заярик Наталья Леонидовна — ассистент кафедры технологии биологически активных соединений, фармации и биотехнологии Института химии и химических технологий Национального университета "Львівська політехніка".

Зинчук Василий Константинович — доцент кафедры аналитической химии Львовского национального университета им. Ивана Франко, кандидат химических наук.

Золотарева Виктория Владимировна — аспирант Донецкого национального университета экономики и торговли им. М. Туган-Барановского.

Зубарева Инна Михайловна — доцент кафедры биотехнологии и безопасности жизнедеятельности ГВУЗ УГХТУ, кандидат технических наук.

Иваницкая Валентина Григорьевна — ассистент кафедры неорганической химии Черновицкого национального университета им. Юрия Федьковича.

Иванов Виктор Ильич — старший преподаватель кафедры металлургии цветных металлов Запорожской государственной инженерной академии.

Иванов Дмитрий Георгиевич — старший научный сотрудник отдела физико-химических исследований УкрГосНИИпластмасс, кандидат технических наук, доцент.

Игнатенко Алена Степановна — научный сотрудник кафедры химии и технологии переработки эластомеров ГВУЗ УГХТУ.

Ищенко Светлана Степановна — старший научный сотрудник Института химии высокомолекулярных соединений НАН Украины, кандидат химических наук, старший научный сотрудник.

Карпенко Анна Владимировна — ассистент кафедры металлургии цветных металлов Запорожской государственной инженерной академии.

Карнец Марья Васильевна — аспирант Прикарпатского национального университета им. В. Стефаника.

Кашеварова Екатерина Вадимовна — научный сотрудник научно-исследовательской лаборатории отдела бортовых электрохимических источников тока транспортного назначения Института транспортных систем и технологий НАН Украины трансмаг.

Кизилова Елена Владимировна — ассистент кафедры автоматизации производственных процессов ГВУЗ УГХТУ.

Киосе Татьяна Александровна — старший преподаватель кафедры неорганической химии и химической экологии Одесского национального университета им. И.И. Мечникова.

Кириченко Вадим Викторович — соискатель научной степени кандидата наук при Национальном университете пищевых технологий, заместитель начальника отдела ОАО "Укртелеком".

Кириченко Виктор Иванович — профессор кафедры химии Хмельницкого национального университета, кандидат химических наук.

Киселев Вадим Витальевич — доцент кафедры технологии органических веществ и фармацевтических препаратов ГВУЗ УГХТУ, кандидат химических наук.

Кобельчук Юрий Михайлович — доцент кафедры химической технологии высокомолекулярных соединений ГВУЗ УГХТУ, кандидат химических наук, доцент.

Костыря Марина Валерьевна — старший научный сотрудник научно-исследовательской лаборатории отдела бортовых электрохимических источников тока транспортного назначения Института транспортных систем и технологий НАН Украины трансмаг, кандидат технических наук.

Михайлова Ольга Ивановна — научный сотрудник проблемной научно-исследовательской лаборатории синтетических продуктов и полимеров ГВУЗ УГХТУ.

Москалик Валерий Михайлович — доцент кафедры процессов и аппаратов химической технологии Технологического института Восточно-украинского национального университета им. Владимира Даля, кандидат технических наук.

Недоля Нина Алексеевна — Иркутский институт химии, Сибирское отделение Российской Академии Наук, доктор химических наук.

Немчинов Сергей Ильич — доцент кафедры теоретической механики и сопротивления материалов ГВУЗ УГХТУ, кандидат технических наук, доцент.

Нефедов Владимир Георгиевич — профессор кафедры технической электрохимии ГВУЗ УГХТУ, доктор технических наук, профессор.

Новиков Владимир Павлович — профессор кафедры технологии биологически активных соединений, фармации и биотехнологии Института химии и химических технологий Национального университета "Львівська політехніка", доктор химических наук, профессор.

Носенко Александр Васильевич — доцент кафедры химической технологии керамики и стекла ГВУЗ УГХТУ, кандидат технических наук, доцент.

Овчаренко Виктор Григорьевич — ассистент кафедры переработки пластмасс и фото-, нано- и полиграфических материалов ГВУЗ УГХТУ.

Оковитый Сергей Иванович — заведующий кафедрой органической химии Днепропетровского национального университета, доктор химических наук, доцент.

Окрепка Галина Михайловна — аспирант института физики полупроводников им. В.Е. Лашкарева НАН Украины.

Олсйников Виктор Георгиевич — инженер кафедры технологии неорганических веществ и экологии ГВУЗ УГХТУ.

Охремчук Евгений Владимирович — аспирант кафедры химии и технологии неорганических веществ Национального университета "Львівська політехніка".

Пактер Михаил Константинович — заведующий отделом физико-химических исследований УкрГосНИИпластмасс, кандидат технических наук, доцент.

Пасенко Александр Александрович — аспирант кафедры технологии неорганических веществ и экологии ГВУЗ УДХТУ.

Пасько Нина Ивановна — заместитель заведующего отделом государственного научно-исследовательского института "Эластик".

Петрина Романа Емельяновна — доцент кафедры технологии биологически активных соединений, фармации и биотехнологии Института химии и химических технологий Национального университета "Львівська політехніка", кандидат технических наук, доцент.

Пивоваров Александр Андреевич — профессор кафедры оборудования и технологии пищевых производств ГВУЗ УГХТУ, доктор технических наук, профессор.

Пицък Валентина Антоновна — доцент кафедры химии и технологии переработки эластомеров ГВУЗ УГХТУ, кандидат технических наук, доцент.

Полищук Лилия Николаевна — аспирант Института химии поверхности им. А.А. Чуйко НАН Украины.

Полумбрнк Олег Максимович — заведующий кафедрой общей неорганической химии Киевского национального университета пищевых технологий, доктор химических наук, профессор.

Прокопов Николай Иванович — профессор кафедры химии и технологии высокомолекулярных соединений Московской государственной академии тонкой химической технологии им. М.В. Ломоносова, доктор химических наук, профессор.

Радно Сергей Викторович — младший научный сотрудник кафедры неорганической химии Донецкого национального университета.

Ракитская Татьяна Леонидовна — заведующая кафедрой неорганической химии и химической экологии Одесского национального университета им. И.И. Мечникова, доктор химических наук, профессор.

Решетняк Ирина Леонидовна — научный сотрудник кафедры технической электрохимии ГВУЗ УГХТУ.